

אגדת היום

עיונים ומחשבות סביב אגדות הגמרא בדף היומי

בכורות נה | נהר הפרת

מציון תצא תורה, או מבבל?

יש פרטים קטנים באגדות חז"ל שעשויים לגרום לאגדה להראות אחרת לגמרי. למשל, השאלה היכן נאמרה האגדה. בדרך כלל אין הרבה אפשרויות, רק שתיים – בבל או ארץ ישראל. אולם ההבדל בין בבל לארץ ישראל יכול להיות משמעותי מאוד, בעיקר כשבבל וארץ ישראל הן עצמן הנושא של האגדה.

רב לכאורה אינו עוסק במקום כלשהו עלי אדמות. הוא מדבר על גן עדן. אולם מגן עדן יוצאים ארבעה נהרות, שמוזוהים עם נהרות שנמצאים במזרח התיכון. ביניהם נהר הפרת שהיה ידוע ומוכר לכל בבלי. אם כן, רב אומר שנהר הפרת הזורם בבבל הוא מקורם של כל הנהרות בעולם. הגמרא שואלת איך זה ייתכן; אחת משאלותיה היא איך נהר פרת יכול להיות מקורם של כל הנהרות, אם נאמר בפרשת גן עדן ש"נהר יוצא מעדן" להקשות את כל ארבעת הנהרות. כלומר, לכאורה נהר אחר, שיוצא מגן עדן, הוא המקור של כל הנהרות. התשובה שניתנת משנה את ההבנה בפסוק – הנהר היוצא מעדן הוא נהר פרת. אין להבין כי ארבעה נהרות יוצאים ממקור אחד, אלא שיש ארבעה נהרות כולל המקור שנספר אף הוא. גן עדן הוא מושג שנשגב מהבנתנו, אך אפשר לומר באופן כללי שאם נהר יוצא מעדן למקומות מסוימים בעולם – הוא כנראה מקור השפע של העולם. היכן נמצא מקור זה? שתי תשובות יכולות לבוא בחשבון: אפשרות אחת היא שמקור השפע הוא עלום, אולי ברבדים רוחניים של המציאות, והאפשרות השנייה היא שהוא בארץ ישראל. ארבעת הנהרות הם הפרת, החידקל, הפישון והגיחון, וארבעתם ידועים לנו בתור נהרות שנמצאים סביב

ארץ ישראל. מתבקש, אם כן, לומר שארץ ישראל היא גן עדן, או לפחות מעין גן עדן. בא רב, האמורא הארצישראלית שעזב את הארץ והלך להקים מרכז רוחני בבבל, ומכריז: לא ארץ ישראל היא מקור השפע, וגם לא מקור עליון יותר, אלא בבל. מבבל תצא תורה ודבר ה' מנהר פרתי.

רב מעצים לכאורה את מקומה של בבל, ורואה בה מרכז רוחני של העולם כולו. משמעותה של האמירה היא שכל העולם תלוי בהשפעתה של בבל. באופן פשוט, נראה כי גם ארץ ישראל נמצאת תחת בבל וכפופה לה.

אולם בסוף האגדה מופיע חידוש נוסף: מול שמואל שאומר שנהר הפרת מתחדש מעצמו, רב טוען שהוא מושפע מגשמים בארץ ישראל. צריך עדיין להבין מה היחס בין הגשם של ארץ ישראל לנהר הזורם בבבל, אך מכל מקום ברור כעת שבבבל אינה המקור הבלעדי. כל הנהרות תלויים בה, אבל היא עצמה תלויה בארץ ישראל.

דברים אלה מתאימים לפעלו של מי שבנה את המרכז התורני הראשון מחוץ לארץ ישראל. רב ניסה לכוון מוסד רוחני יחיד ובלעדי, כדי למנוע מהעם להתפרד ולהתפצל בגלות. הוא כנראה ראה את בבל בתור מקור השפע של כל העולם היהודי – כל עוד הוא בגולה. אולם בתור מי שלמד לפני כן בארץ ישראל, רב לא היה יכול לאפשר לאמירה זו לבוא על חשבון הארץ. הוא לא נתן לארץ לאבד את בכורתה. גם אם מקור השפע הרוחני הוא בבבל, תלמודה של בבל עצמו תלוי בארץ ישראל (ואולי דווקא בהשראה מלמעלה שמתרחשת בארץ ישראל, בדומה לגשם היורד בה משמים). אפילו בתקופת הגולה, וכל שכן כשעם ישראל נוכח בארצו, מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

אמר רב יהודה אמר רב: כל הנהרות למטה משלש נהרות, וג' נהרות למטה מפרת. והאיכא עינתא דמידליין? אמר רב מרשיא: הנהו סולמי דפרת נינהו. והא כתיב והנהר הרביעי הוא פרתי? אמר רב נחמן בר יצחק ואיתימא רב אחא בר יעקב: הוא פרתי - דמעיקרא. תניא, רבי מאיר אומר: יובל שמו, שנאמר והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו, ולמה נקרא שמו פרתי - שמימיו פרים ורבים. מסייע ליה לשמואל, דאמר שמואל: נהרא מכיפיה מיבריך; ופליגא דרב, דאמר רב אמי אמר רב: מיטרא במערבא - סהדא רבה פרתי.